

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบของสถาปัตยกรรมล้านนาที่เกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 2480 เป็นต้นมา เป็นการรับรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย อันมีแบบ “พระอุโบสถเพื่อทำแบบก่อสร้างต่างจังหวัด” ซึ่งสร้างขึ้นใน พ.ศ.2483 เป็นจุดเริ่มต้นของการเผยแพร่รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสู่ภูมิภาคต่างๆทั่วประเทศไทย ในการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการสำรวจอาคารทั้งประเภทอุโบสถ วิหารและอุโบสถวิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแพร่ จำนวน 77 วัด รวม 80 หลัง ซึ่งพบว่าร้อยละ 86.25 เป็นวิหารและอุโบสถวิหารที่รับรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยซึ่งมีพระอุโบสถและแบบสถาปัตยกรรมไทยจากกรุงเทพฯ เป็นต้นแบบ ร้อยละ 5 เป็นอุโบสถตามจารีตเดิม มีขนาดเล็กแยกออกมาจากวิหาร และร้อยละ 8.75 มีรูปแบบเป็นสถาปัตยกรรมฝีมือช่างพื้นเมือง มีรูปทรงเตี้ยหลังคาคลุมต่ำซึ่งพบทั้งอาคารที่ยังคงเป็นวิหาร และที่เปลี่ยนเป็นอุโบสถวิหาร

ในการสร้างวิหารและอุโบสถวิหาร ในเขตอำเภอเมืองแพร่ ตามอย่างสถาปัตยกรรมไทย สันนิษฐานว่าเกิดจากหลายปัจจัยประกอบกัน คือ

1. ด้านการพัฒนาความเจริญให้กับประเทศ โดยใช้ “รัฐนิยม” ในการสร้างวัฒนธรรมของชาติให้มีความเป็นหนึ่งเดียว เพื่อแสดงถึงความเจริญ ภายใต้การนำของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการจัดทำแบบพระอุโบสถเพื่อก่อสร้างต่างจังหวัดขึ้นจำนวน 3 แบบ คือ พระอุโบสถแบบ ก. ข. ค.
2. ด้านการจัดการปกครองคณะสงฆ์ ที่ราชอาณาจักร ให้ขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม ทำให้มีนิกายสงฆ์และการจัดการศึกษาในเชิงช่างโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในท้องถิ่นหมดไป การถ่ายทอดและสืบทอดศิลปะ สถาปัตยกรรมท้องถิ่นได้สูญหายไป
3. ด้านการเผยแพร่แบบศิลปสถาปัตยกรรมไทยประเพณีจากหน่วยงานของรัฐสู่ท้องถิ่น ในลักษณะของแบบแปลน เอกสาร ทำให้เกิดความสะดวกในการนำมาเป็นแบบก่อสร้าง
4. ด้านความรู้ ความเข้าใจ และข้อกำหนดเกี่ยวกับแบบสถาปัตยกรรมภายในวัดที่ลดลง เนื่องจากวัดไม่ได้เป็นศูนย์กลางหรือแหล่งเรียนรู้ดังเช่นอดีต

การศึกษาด้านพัฒนาการของอุโบสถ วิหาร และอุโบสถวิหารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแพร่ สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 อาคารที่มีพัฒนาการจากวิหารล้านนาผสมผสานรูปแบบกับศิลปะไทย ศิลปะหลวงพระบาง ศิลปะสุโขทัย ส่วนใหญ่อยู่ในเขตศูนย์กลางของเมืองแพร่ เช่น วัดหลวง วัดหัวข่วง วัดพระบาทมิ่งเมือง ซึ่งยังปรากฏหลักฐานอยู่จนถึงปัจจุบันวัด มีประวัติการสร้างโดยเจ้าผู้ครองนครหรือชนชั้นปกครอง

กลุ่มที่ 2 อาคารที่มีลักษณะฝีมือช่างท้องถิ่น ที่มีอาคารในกลุ่มที่ 1 เป็นต้นแบบ สร้างขึ้นโดย พระสงฆ์ร่วมกับคณะศรัทธา มีประวัติพร้อมกับการตั้งหมู่บ้าน เช่น วัดเสด็จ วัดกวีรัตน์ วัดทุ่งกวาว

กลุ่มที่ 3 อาคารที่รับรูปแบบจากสถาปัตยกรรมไทยมาโดยตรง เป็นกลุ่มอาคารที่พบจำนวนมาก สร้างขึ้นโดยพระสงฆ์และคณะศรัทธาเช่นเดียวกับกลุ่มที่ 2 แต่เริ่มสร้างใน พ.ศ.2490 เป็นต้นมา

การเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบเมื่อมีการรับแบบสถาปัตยกรรมไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงวัสดุการก่อสร้าง จากอาคารไม้เป็นอาคารที่ใช้วัสดุประเภทคอนกรีตเสริมเหล็กในการก่อสร้าง เนื่องจากความสะดวก รวดเร็ว ได้อาคารที่มีขนาดใหญ่
2. การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้าง มีการสร้างอาคารที่ปิดล้อมทุกด้าน มีการเจาะช่องประตู หน้าต่างที่ใหญ่ขึ้น โครงสร้างแบบมั่วตั้งไหมหายไ้ไป ส่วนอาคารที่สร้างขึ้นโดยสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ไม่มีรูปแบบของโครงหลังคาที่ชัดเจน
3. การเปลี่ยนแปลงขนาดอาคาร ที่มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าอุโบสถและวิหารล้านนาเดิม ส่งผลต่อการจัดวางผังวัดที่ไม่มีการแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาส เป็นการใช้อาคารที่ร่วมกัน อาคารที่มีขนาดใหญ่ทำให้ใช้เวลาในการระดมทุนซึ่งเป็นปัจจัยในการสร้างมาก
4. การเปลี่ยนแปลงส่วนประดับตกแต่งองค์ประกอบต่างๆของอาคาร ได้แก่ เครื่องบน หน้าบันและลวดลาย ชุ่มประตูและหน้าต่าง
5. การเปลี่ยนแปลงด้านหน้าที่ใช้สอย จากการแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจนระหว่าง อุโบสถ และวิหารล้านนา ต่อมาเมื่อเปลี่ยนเป็นอุโบสถวิหารเป็นการกำหนดหน้าที่ใช้สอยใหม่โดยใช้อาคารที่ร่วมกัน

ด้านผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม พบว่าตั้งแต่ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ที่ได้รับวัฒนธรรมจากภาคกลางในลักษณะการปฏิรูป ทั้งการปกครอง ศาสนา การศึกษา ที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวได้ 3 ประเด็น คือ

1. ผลกระทบด้านการถ่ายทอดและสืบทอดกระบวนการช่าง จากการมีวัดเป็นศูนย์กลาง เน้นความรู้ทางศาสนาเป็นสำคัญ เพื่อการพัฒนาจิตใจไปพร้อมกับการพัฒนาชีวิต ประเพณีพิธีกรรมในสังคม ต่อมาเปลี่ยนไปสู่การเรียนรู้เพื่อนำความรู้ไปประกอบอาชีพรับราชการเป็นหลัก
2. ผลกระทบด้านบทบาทของคณะศรัทธาที่มีต่อการสร้าง จากสภาพสังคมที่ขยายใหญ่ขึ้น บทบาทของคนในสังคมจึงซับซ้อน การร่วมแรงกันสร้างผลงานด้านศิลปะ สถาปัตยกรรมเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาได้หมดไป เหลือเพียงการหาปัจจัยเพื่อใช้ในการจ้างช่างอาชีพมาเป็นผู้สร้าง
3. ผลกระทบด้านการจัดการองค์ความรู้ทางพุทธศิลป์ ที่สูญหายไปกว่าร้อยปี นับตั้งแต่การปฏิรูปการศึกษา ทำให้วิชาช่างทางพุทธศาสนาที่ได้มาจากการเรียนรู้ในวัดสูญหายไป ปัจจุบันจึงพบการนำผลงานพุทธศิลป์และองค์ประกอบสถาปัตยกรรมต่างๆมารับใช้สังคมในเชิงพาณิชย์

ABSTRACT

Structural changes of the Lan Na architecture that had occurred since the decade of B.E. 2480 are resulting from total adoption of the Thai architectural forms officially called “Phra Ubosoth Model for Provincial Construction Form”, which was invented in B.E. 2483 (A.D. 1940). It is a starting point of propagating the Thai architectural forms to the countryside across Thailand. For this study an intensive survey has been made of the buildings of Ubosoth (Ordination Hall), Vihara (Service Hall), and combined Ubosoth-Vihara in temples scattered in Muang District, Phrae Province, totally 80 buildings in 77 temples. The research findings show that 86.25 per cent of the aforesaid buildings are Vihara and combined Ubosoth-Vihara, modeling on the Thai architectural forms derived from Bangkok; 5 per cent belong to traditional Ubosoth, small and separated completely from Vihara; and 8.75 per cent are constructed in architectural form ever made by the native builder. They are a low building with eaves of the roof hanging deep down, and found both in the form of Vihara and in combined Ubosoth-Vihara.

It is believed that building the Vihara and the combined Ubosoth-Vihara in Muang District, Phrae Province, modeling on the Thai architectural forms, is resulting from a mix of different factors as follows:

1. Country development mobilized by the “state-integrated policy” to build up a single national cultural identity, aimed to boast of the developed nation under the leadership of Field Marshall P. Phibun Songkhram, in which three types of provincial Ubosoth form had been created, that is to say, Type A, Type B, and Type C.
2. The Sangha administration in the country, controlled directly by the Council of Elders, leading to the merge of both of the Sangha sects, and also to exploitation of the temple-localized folk crafts learning, including the transfer and perpetuation of indigenous arts and architecture.
3. Dissemination of the Thai arts and architecture patterns from the government down to regional agencies in terms of architectural forms and documents, making it convenient to apply such a reference as construction model.
4. Decrease of knowledge and understanding, and rigid determinations on temple architectural forms owing to the temples being no longer a cultural center or source of learning as in the past.

According to the study of evolution of Ubosoth, Vihara and the combined Ubosoth-Vihara in Muang District, Phrae Province, it can be classified into three groups of building as follows:

The first group: Buildings that evolved from the Lan Na Vihara with a mix of Thai art, Luang Prabang art, and Sukhothai art, are mostly found in the center of Muang Phrae, like Wat Luang, Wat Hua Khuang, and Wat Phra Bath Ming Muang. Those temples have remained evident to the present day, and were built by the rulers or ruling nobility.

The second group: The buildings, reflective of the native craftsmanship using the first group building as its model, were built by the community of monks in collaboration with the lay devotees in the time when villages were established, such as Wat Sadech, Wat Kawiratana, Wat Thung Kwuang, etc.

The third group: Buildings adopted totally the Thai architectural forms; they are found in a larger number, and built by the community of monks in collaboration with the lay devotees as in the case of the second group. But they had initially been built since B.E. 2490.

The changing of architectural forms and its accessories when adopting the Thai architectural patterns beginning from the 25th Buddhist century has led to the following changes:

1. The changing of construction materials from wooden building to the ferroconcrete architecture, which is easier and faster to construct, and able to build a bigger one.

2. The changing of the traditional structural form by constructing the building with enclosure of walls in all sides with the doors and windows enlarged, and doing away with the traditional ‘Mah-tang-mai’ roof structure, while the building built in indigenous architectural form had no distinctive feature of the roof structure.

3. The changing of the building size bigger than the Lan Na traditional Ubosoth and Vihara, which resulted in the temple layout having no demarcation between the Buddha sacred area or Buddhāvāsa and the Sangha living quarters or Sanghāvāsa, where space is commonly shared. Additionally, it took too much time to raise funds for construction of such a bigger building.

4. The changing of decorations on building accessories, such as roof structure, gable and designs on the door and window frames.

5. The changing of building functions from clear-cut division of functions between the Lan Na Ubosoth and Vihara, and afterwards when converting both into the combined Ubosoth-Vihara, its functions have to be revised by using one space for all purposes.

As regards cultural impacts and changes, it is found that since the middle of the 25th Buddhist century that found adoption of culture from the Central Plain under the central policy of administrative, religious and educational reforms, such changes affected the native culture and led to three tangible changes as follows:

1. Impact on a shift of transferring and perpetuating the craftsmanship process formerly central to temple with emphasis on religious knowledge targeted for developing spirituality, life-ways, customs and traditions in society to studying for qualifications in order to take to the government career.

2. Impact on construction role of the lay congregations on the ground that at present, society has extended larger and wider, and people's roles become more complicated, which results in extinction of individual collective labor in creating artworks and architecture in order to dedicate to worship the Buddha, with the exception of raising funds for paying the cost of construction instead.

3. Impact on management on the Buddhist arts knowledge that has vanished for more than a hundred years since the state education reform, which results in disappearance of Buddhist arts acquired through individual study and practice in the temple; and eventually a number of Buddhist artifacts and architectural accessories are manipulated to serve society at large for commercial purposes.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved